

Bus Mats Persson, en frihets- kämpe från Sollerön

Prolog

Dalarna, ett frihetens landskap. Vår svenska historieskrivning visar att de flesta yttringarna mot förtryck och vanstyre har haft sitt upphov och sin rot från vårt landskap — ända från Engelbrekts dagar och fram till den sista egentliga resningen, dalaupproret 1743. Något schablonmässigt har detta uppror blivit kallat ” den stora daldansen”. Det var främst böndernas protest mot det klandervärda sätt revanschkriget mot ryssarna bedrevs och den hårda rekryteringen av nya trupper som de opponerade sig mot.

Anledningen till dalabefolkningens stora engagemang i riksfrågorna torde ligga i landskapets sociala struktur. Under långa tider utgjordes befolkningen av självägande bönder, vana att värna om sina intressen i frågor om jord, skog, fiskevatten, malmförekomster m m. Gårdarna var som regel överbefolkade och regementena rekryterade ofta ur denna överpopulation. Det sociala systemet medförde att böndernas reaktioner på orättvisor tog sig mer eller mindre kraftiga uttryck.

Solleröns och Ovensiljans främste företrädare under de oroliga decennierna före mitten av 1700-talet, var utan tvivel Skinnar Per Andersson. Hans tragiska levnadsöde har skildrats i Sool-Öen 1980. Som nyvald riksdagsman fick han bära huvudansvaret för det sista dalaupproret, trots att han mycket väl var medveten om möjligheterna till framgång

genom förhandlingar med resningen som påtryckningsmedel. Han kunde dock inte motstå trycket från de mera stridbara ledarna från de olika socknarna runt Siljan.

Vid Skinnar Pers sida.

En av Skinnar Pers kamrater och solidariska medhjälpare från Sollerön var Bus Mats Persson från Bengtsarvet. Tillsammans med Rullpers Anders Persson, också från Bengtsarvets by, bistod han Skinnar Per med hans grannliga arbete för bygdens intressen under denna tid. Som 36-åring lierade sig Bus Mats med Per under det stormiga mötet i Leksands sockenstuga den 12 april 1743, då landshövding Carl Gustaf Wennerstedt misslyckades med att lugna dalkarlarna. Bus Mats träffade Skinnar Per efter dennes resa till Stockholm under våren samma år och de enades om att försöka övertala bönderna att avstå från krigiska handlingar. Skinnar Per hade fått goda besked från regeringshåll, att fred med Ryssland kunde vara nära förestående. Bus Mats stödde Per i hans avsikt att ordna en uppgörelse med några inflytelserika morabönder. Mats förstod dock att de misslyckats sedan en försoningsresolution lästs upp vid gudstjänsten i Mora kyrka den 29 maj. I det efterföljande mötet i sockenstugan hade Bus Mats fullt besvär med att skydda Skinnar Per mot övergrepp från de aggressiva upprorsförespråkarna. Stämningen var så hätsk, att spottloskor och örffilar haglade över Skinnar Per. De uppfattade resolutionen som ett svek. Även Bus Mats fick ta emot en del förnedrande missnöjesyttringar och mötet slutade i kaos.

Redan nästa dag hade en stämma ordnats i Lisselby och Skinnar Per fick där definitivt ge upp sina tankar på förhandlingar. Inför en överväldigande majoritet gick han slutligen med på att budkavlar skulle sändas ut om samling till uppror. Bus Mats såg med bestörtning hur Skinnar Per inte kunde göra sin auktoritet gällande inför de högljudda upprorsförespråkarna. Han fick under båtresan tillbaka till Sollerön tillfälle att tala med Per, som var nedslagen och besviken över att hans egna planer på ett mildare tillvägagångssätt hade gått om intet.

Budkaveln går

Bråda dagar följde på Sollerön. Bus Mats och Rullpers Anders fick i uppgift att skaffa fram pengar och från Sollerö kapell rekvirerade de 200

riksdaler — en anseelig summa för denna tid. Från rotebönderna samlades in musköter och allt vad som fanns i gårdarna av vapen, såsom spjut, hillebarder, yxor m.m Rotesoldaterna uppmanades att sluta upp kring budkavlarnas budskap.

Befälhavare för soldaterna på Sollerön var en kapten A. Blidberg och han bodde i kaptensbostället vid Skinnargården (norr om kyrkan). Bus Mats samlade ett uppbåd av bönder och tågade till kaptensbostället och bankade på hos kapten Blidberg. Denne var dock förberedd på besöket och visade sig i dörren med dragna ryttarpistoler. Han hotade att skjuta den förste som steg över tröskeln. Han gick inte att tala med och vägrade

Två hillebarder ("illbårder") som sannolikt använts vid dalaupproret 1743. Vapnen brukades också som vargspjut. Den krökta spetsen på yxhammaren visar dock det krigiska användningsområdet eftersom det användes av fotfolket till att riva ner ryttare från hästryggen. Hillebarderna är ganska enkelt hemsidda med instansade bomärken, liknande Bängsgårdens (♣) och Toltagårdens (♠).

Från Sollerö Hembygdsförenings samlingar. Foto: H. Nilsson

befatta sig med böndernas krav. Bus Mats och hans män drog sig tillbaka men beslöt sig för att vidta motåtgärder. De tågade ner till stranden där kaptenen hade sina båtar förtöjda, lossade samtliga och förde över dem till fastlandet. Vidare talade de med alla bönder som levererade livsmedel till kaptensbostället att inställa leveranserna. Kaptenen fick klara sig med de förråd som fanns på gården.

Budkavlarna hade manat till uppdåd och som Bus Mats senare uttryckte det "hade allmogen länge gått havande med detta uppror". Från Sollerön skeppades manskap med hästar och kärror med storbåtar över till fastlandet för vidare färd till uppsamlingsplatsen i Falun. Bus Mats anlände dit på kvällen den 7 juni tillsammans med sollerökarlarna. Under dagarna som följde var han med Skinnar Per i förhandlingar med bl a regementschefen Jonas Adlersträhle. Bus Mats fick agera "livvakt" åt Per och hade anledning att ingripa sedan Per råkat i dispyt med Jon Persson från Arkhyttan på en gata i staden. Brännvinet hade av allt att döma flödat rikligt dessa dagar i Falun och dispyten övergick till handgripligheter. Alltjämt rådde delade meningar om metoderna i upprorsstrategin.

Marschen

Vid avmarschen från Falun drog manskapet söderut och med hästar och kärror i kön. Skinnar Per och Bus Mats utgick i spetsen för tjugo man, avdelade till att agitera för upproret i Norberg, Fagersta, Virsbo och Västerås, i avsikt att uppbåda västmanlandsbönderna i resningen. Bus Mats fanns som vanligt vid Pers sida, utrustad med matsäck bestående av torkad fårbog, tunnbröd, smör i en träask (smörästj) och några kaggar brännvin, taget från det rikliga förråd som medfördes i hästkärrorna. Bus Mats hade medverkat till de ordningsregler som antagits:

Varje socken skulle avdela en vald ledare och helst en egen präst,
Gudstjänst skulle hållas varje dag sockenvis,
Aktsamhet om åker och äng,
Varje man skulle betala för erhållen kost om så krävdes,
Visa hövlighet,
Fylleri pliktades med 3 dalers böter.

Den sistnämnda regeln var nödvändig eftersom det medfördes ett rikligt

antal brännvinskaggar i varje sockens hästtross.

Bus Mats hade på flera platser ett styvt arbete med att lugna Skinnar Pers hetsiga humör som svallade över när han inte nådde någon framgång med sina agitationer. Han tappade fattningen och dunkade knytnäven i bord och avlossade även ett muskötskott i taket vid ett tillfälle. Bus Mats hann inte rycka muskötens ur händerna på honom. Deputationen fick söka sig tillbaka till huvudstyrkan utan att ha nått något påtagligt resultat i värvningsförsöken. Bus Mats såg att Per blev modstulen över denna motgång eftersom han hade hoppats på en betydande förstärkning genom västmanlänningarnas medverkan.

Under natten till den 19 juni hann Bus Mats, Skinnar Per och hans mannar i fatt huvudstyrkan vid Stäket, där överskeppningen pågick. Eftertruppen med hästfordonen forslades över som de sista med den enda färja som fanns tillgänglig. Dalkarlarna var dock vana färjkarlar och turerna avlöste varandra i rask takt. Mats och Pers vila blev därför kort innan de stod i tur att äntra färjan för överfarten.

Nästa dag blev dramatisk. Sedan bondetåget marscherat ända fram till Norrtull, fick Bus Mats med egna ögon syn på kungen, som i spetsen för sina drabanter red fram för att tala förmaningsord till dalkarlarna. Dessa ställde upp sig front mot regeringstrupperna utanför stadsmurarna. Skinnar Per yttrade till Bus Mats, att han hoppades kungen gett order om att eldgivning inte fick ske. Per hade fortfarande hopp om att få till stånd förhandlingar och undvika blodsutgjutelse. Kungen måste ju med egna ögon se fastheten i dalkarlarnas krav. Både Skinnar Per och Bus Mats förstod att ett veritabelt blodbad skulle bli följderna om eld öppnades. Regeringsstyrkorna förfogade över ett ansevärt antal kanoner, som stod uppställda med kanonrören riktade mot dem. Kungen avslutade sitt förmaningstal med att säga att han ville ha Dalarnas deputerade till slottet för överläggning.

De radikalaste dalkarlarna, anförda av Bältar Johan från Bergkarlås och Gisslar Erik från Rättvik, lyckades då få de främre linjerna att rycka framåt mot de uppställda soldaterna och trycka undan dem. Till all lycka åtlyddes kungens order att inte öppna eld. Dalkarlarna kunde nu marschera in i staden och Bus Mats följde med strömmen genom Karlbergsgården. Skinnar Pers avsikt hade varit att dalahärens skulle slå nattläger utanför Norrtull under det att en delegation sändes till slottet.

Genom inbrytningen ändrades dessa planer och Bus Mats kunde märka att de tröttkörda dalkarlarnas humör lättades upp av den segervittring de kände. Det höjdes hurrarop och leven och Bus Mats slöt upp bakom Moras fanor i tåget in i Stockholm.

Tre dagar i Stockholm

Bus Mats kunde sedan till sin förvåning märka, att de möttes av stadens invånare med välvilja och öppenhet. Han drog den slutsatsen att även större delen av stadsborna stödde deras opposition mot hattpartiets regeringsmetoder. Det talades öppet om vanstyre och det katastrofala kriget mot ryssarna.

Några svårigheter att ordna nattkvarter uppstod inte. Bus Mats fick tillsammans med Rullpers Anders bo hos en sadelmakare på Öster Långgatan, inte långt från det högkvarter som upprättades vid Gillestugan, bondeståndets sal i gamla staden.

Den 21 juni gick Bus Mats med Skinnar Per till slottet, där de ingick i den delegation som förhandlade med regeringen. Bus Mats fick dock

Stockholmsvy från 1740-talet efter akvarell av Johan Sevenbom

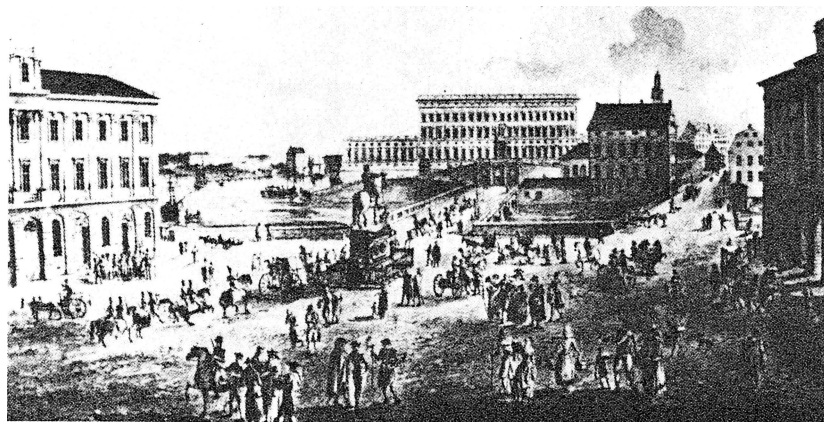
stanna utanför överläggningssalen och fick tillfälle att granska gatulivet. Det cirkulerade många rykten i staden och det anslogs proklamationer om att det slutits fred med Ryssland. Mats visste inte vad han skulle tro – var det bara ett rykte eller fanns det fakta bakom? En officer och några mannar red runt och spikade upp proklamationer och detta styrkte honom i hans tro att fred verkligen slutits. De små pratstunder han fick med Per gav inte annat än att förhandlingarna gick trögt men att freden innefattade ett förbehåll om att Adolf Fredrik skulle bli Sveriges tronföljare, något som dalkarlarna motsatte sig.

Ett annat rykte som spreds var att ryssarna nu lierat sig med regeringspartiet och ryska flottan var på väg mot Stockholm. Många av dalkarlarna manade till omedelbar handling eftersom överläggningarna inte syntes ge påtagligt resultat. Bus Mats insåg att dalaböndernas ledare Gustaf Schedin tydligen inte hade tillräcklig kraft att upprätthålla sin auktoritet och fick därför allt mer stå tillbaka. Inte heller tycktes han ha någon pondus vid förhandlingsbordet utan det var mest Skinnar Per som där förde ordet.

Under natten till 22 juni anlände ett dussintal fartyg till Stockholm med regeringstrogn trupper ombord. Detta var en välkommen förstärkning för regeringen och som de tydligen väntat på. Bus Mats insåg, att detta var den egentliga orsaken till de segdragna förhandlingarna och att det var förstärkningen som regeringen avvaktat. Under eftermiddagen omringades Gillestugan och de tvåhundra dalkarlar som fanns i högkvarteret tvingades underteckna en skriftlig förklaring att de var nöjda med freden. Samma dag kungjordes på gatorna av ridande härolder åtfölja av officerare, att alla dalkarlar fick en frist till kl 5 på eftermiddagen. De som dessförinnan hade lagt ner sina vapen skulle få bege sig ur staden och undgå åtal och straff. Alla som hyste dalkarlar i sina hus skulle avlägsna dessa och stänga portarna, annars ansågs de som medskyldiga. Bus Mats fick veta, att omkring femtonhundra man under dagen hade lagt ner vapnen och eskorterats tillbaka ut genom Norrtull.

Sammanbrottet

De flesta av de ursprungliga sextusen mannarna från Dalarna fanns dock kvar på olika platser i Stockholm och sedan det blåsts larm, återsamlades omkring tvåtusen av dem på Norrmalmstorg (nuvarande Gus-

Norrmalmstorg (nuvarande Gustaf Adolfs torg) i Stockholm vid mitten av 1700-talet, där dala-upproret slogs ner av regeringstrupper den 22 juni 1743. Kungl. Slottet och gamla Norrbo i fön

taf Adolfs torg). De flesta fanns dock avskurna från huvudstyrkan på olika ställen.

Bus Mats, som befunnit sig utanför överläggningssalen, kunde därifrån höra larmet från torget, där ett stort antal trupper samlats och ställts front mot dalkarlarna. Han såg att det var flera regementen. Även kanoner fanns i eldställning på ömse sidor. Dalkarlarna hade fört fram de kanoner som togs vid intåget genom Norrtull. Bus Mats förstod nu att det skulle bli ett avgörande med vapenmakt och han skyndade till torget. Vid överfarten mot bron hörde han ett kanonskott och såg rök-molnet från en av dalkarlarnas pjäser. Kanonen var tydligen för högt riktad och gjorde ingen skada. Mats såg också en officer rida fram och med sin ryttarpistol skjuta ner den dalkarl som avlossat skottet. Sedan följde flera skottsälvor från musköter. Samtidigt som Mats kom fram till torget, avlossades flera salvor kanonskott mot dalkarlarna i riktning från Jakobs kyrka. Druvhaglen rev upp stora hål i dalkarlarnas led och luften fylldes av skrik och larm, krutrök och hästskrin. Bus Mats såg en officer

falla blödande till marken från sin häst. När ryttarna därefter gjorde ett utfall blev det ett enda kaos och dalkarlarnas led upplöstes och de började fly in i gränderna och ut mot strömmen.

Bus Mats kastade sin musköt och löpte ner mot strömmen och utan betänkande kastade han sig över barriären och ut i vattnet. Förföljarna var inte långt efter och han hann se att flera av de egna höggs ner av rytteriet. Den strida strömmen förde honom nedåt och han fick kämpa för att hålla sig vid ytan. Han hade dock övat simning vid många tillfällen och lyckades därför klara sig flytande. Många av olycksbröderna som hamnat i vattnet försvann efter en kort stund. Hans tunga skor och vad-malskläder tyngde honom i vattnet och när han lyckades ta sig mot land invid bron mot Skeppsholmen, var han fullständigt utmattad. Sedan han släpat sig upp på land förmådde han inte ta sig vidare. När han kort därefter upptäcktes av en ryttarpatrull förstod han att han måste ge upp.

Bestrafningen

Bus Mats fördes bunden mellan två ryttare fram till Ridдарholmskyrkan och in på kyrkogården. Han uppfattade då att denna var omgiven av höga inhägnader och hade inrättats som ett provisoriskt fångläger. Rader av sårade låg på marken och grupper av tillfångatagna hade samlats här och där under bevakning av beväpnade soldater. De sårades jämmer blandades med befallningsrop och skrik. Striden vid Norrmalmstorg tycktes ha avstannat.

Bus Mats hade undgått att såras men han såg att det var åtskilliga som hade större eller mindre blessyrer. Han räknade till ett sextiotal och förstod att den korta striden måste ha kostat många dalkarlar livet. Någon sjukvård bestods de inte med och under de dagar som följde, led han svårt av att se sina kamrater plågas av sårskadorna. Bus Mats försökte efter bästa förmåga hjälpa dem med tvättning och omläggning. Han kom i kontakt med en Venjanskarl som flytt upp på ett tak efter skottlossningen men som blivit nedhuggen. Denne blev svårt angripen av sårfeber och dog efter några dagar. Även andra av de svårast skadade avled under smärtsamma kval och bars bort. Bus Mats såg, att det åtminstone var ett tiotal som dog på kyrkogården. Fram till augusti fick han finna sig i att vara inspärrad på kyrkogården. Efter drygt en månad hämtades de friskaste och återfördes till hemorten.

Bus Mats hade inte haft någon kontakt med de övriga sollerökarlarna under fångenskapen på Riddarholmskyrkans gård. Under den rättegång som inleddes under hösten 1743 fick han veta, att både Skinnar Per och Rullpers Anders hade tagits till fånga. Han träffade Rullpers Anders under rättegångsdagarna. Målet fördes upp till hovrätten och när domen föll den 12 oktober fick de likartad bestraffning. Bus Mats dömdes till 15 par spö och straffarbete på fästning ”på behaglig tid” (en icke bestämd tid med frigivningen beroende på uppförande och arbetsvillighet). Skinnar Per Andersson ansågs vara en av ledarna för upproret och dömdes till döden. Denna dom föll dock något senare och fastställdes av Högsta Domstolen.

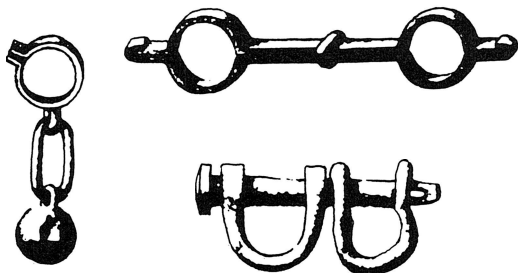
Tillsammans med sju andra fångar fördes Bus Mats till Norrmalmstorg där bestraffningen inleddes med spöslitning. En kraftig påle hade satts ned mitt på torget. Bus Mats var slagen i järn med både hand- och fotbojor. Denna söndagseftermiddag hade mycket folk samlats och torget var kantat med människor som tog arrangemanget som ett uppskattat söndagsnöje. En efter en fördes de fram till pålen, handbojornas kedjor gjordes fast i en järnring upptill pålen, överkroppen blottades och spöslitningen kunde börja. När Bus Mats förts fram kom han att stå

Exempel på det prydligt
handskrivna hovrättsproto-
kollet från rättegången mot
de skyldiga från dalaupproret
1743.

vänd mot pålen och med ryggen mot de bägge knektar som utrustats med piskor, skaft med långa flätade läderremmar. Tillmälen ropades från folkmassan och Bus Mats kände sig ytterst förnedrad. De första piskrappen sände ilningar av kraftig smärta genom hans kropp men han bet ihop tänderna. De följande slagen slogs parvis av de bägge, stegrade smärtan och hans stönande övergick till obehärskade vrål under de sista olidliga slagen. Blod rann efter ryggen och när kedjorna lossades, fick Bus Mats hållas på benen av två man. Han fördes över till Arsenalsgården invid Kungsträdgården där han blev lagd på magen i en slaf. Denna ställning måste han behålla de närmaste veckorna medan såren läkte och han återfick krafterna.

Flykten

Vid månadsskiftet kommenderades avmarsch mot Västkusten, där Bus Mats skulle avtjäna straffarbetet på Bohus fästning. Förutom några rånnare och tjuvar från staden sändes några dalkarlar med och packades in i fångvagnarna. Bus Mats kom att sitta tillsammans med Olof Gustafsson från Hedemora som också skulle till Bohus fästning. Dessutom fanns Präst Olof Hinderesson i Färnäs, Knuts Anders Andersson i Kråkberg, Matts Mattsson i Vikarbyn, Olof Persson i Gärdebyn, Rättvik, ämnade att placeras på Älvsborgs fästning samt Bältar Johan från Bergkarlås, som dömts till livstid på Marstrands fästning. Olof Persson från Heden, Ål fanns också med, men till Varbergs fästning. De var således utspridda till Västkustens samtliga försvarsverk men Älvsborgs fästning

Vanliga fängsel vid fångtransporter under 1700-talet. Fr. vänster: fotfängsel av järn, i mitten en enkel "löpare" av järn och till höger en black med kula. Vikten varierade mellan 3,5–5,5 kg.

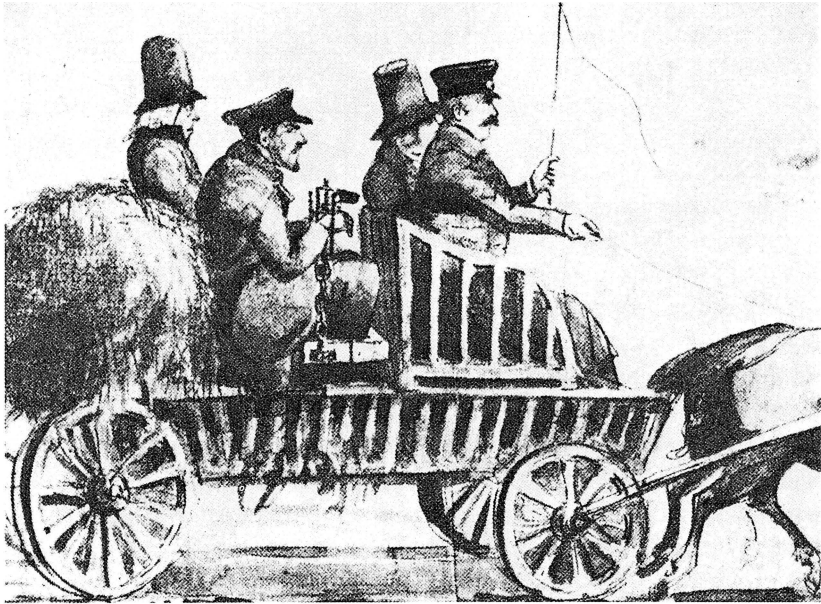
tog upp merparten. Det var trångt och obekvämt i fångkärren och det blev en uppskattad omväxling när de fick stiga ut och gå vid motlut och när bevakningen så tillät. Transporten eskorterades av en hop soldater förutom fångknektarna som svarade för källorna. De flesta var surmulna men lättade upp humöret med supar ur de medhavda brännvinskagarna. Detta resulterade dock ofta i att de gav sig på fångarna med hugg och slag utan anledning eller för minsta ordväxling.

Efter sex dygn hade transporten hunnit fram till skogarna i Tiveden, det tätbevuxna höjdpartiet mellan Närke- och Västergötaslätterna. En kväll gjorde källorna halt vid ett värdshus. Fångarna kedjades vid ett skjul medan soldater och fångknektar gick in i värdshuset för att äta och dricka. Bus Mats kunde under kvällen höra att högljutt pokulerande pågick. Några av fångvaktarna kom utraglande i mörkret. De var stupfulla och Bus Mats kunde uppfatta en lallande fångvaktare som dråsade omkull mot skjulets vägg. Bältar Johan lyckades tränga loss en stock och sträckte ut handen mot den liggande. Vakten var djupt insomnad och märkte inte att Bältar Johan rotade i hans fickor. Han fick tag i nyckelknippan och drog den åt sig. De provade nycklarna i bojornas lås och fick upp dem.

Detta blev signalen till en hastig påkommen plan att rymma. Sedan de blivit lösta från sina kedjor kunde de genom den lösa stocken en efter en krypa ut. Smygande för att inte väcka uppmärksamhet begav de sig till den skyddande skogen.

Ett hastig rådslag avgjorde frågan om vart de skulle ta vägen. De beslöt att under natten försöka ta sig genom skogen och finna en väg upp mot Dalarna, där de hade vänner och bekanta som de kunde finna skydd hos. Skogen var dock ganska svår genomtränglig i mörkret och de hann inte tillryggalägga lång sträcka under natten. Påföljande morgon upptäckte de att de var observerade av ett lag lantarbetare när de passerade ett öppet fält. Senare på kvällen förstod de att de hade förföljare i hämlarna. Några ville att de skulle dela på sig för att försvåra förföljande. Andra tyckte att de borde hålla samman. Till slut blev det så att Knuts Anders, Olof Persson i Gärdebyn samt Olof Persson i Heden gick sina egna vägar medan Bus Mats och de övriga drog vidare i skogarna i riktning mot hemtrakterna.

Nästa dag kunde de höra förföljarna. Utsvultna och försvagade av

Fångtransport i slutet av 1700-talet. Fångnen försedd med handbojor och fotblack av trä. Transporterna ingick även i böndernas skjutsplikt och ibland med mycket skraltiga vagnar på slingrande småvägar.

strapatserna hade de inte krafter nog att hålla undan utan fick ge upp. De hade inte anträffat något gömställe utan fick finna sig i att slås i järn igen och åter gå den tunga vägen tillbaka mot fångtransporten och det väntande fästningsstraffet. Flykten hade misslyckats.

Bus Mats behandlades med stränghet på fästningen eftersom han visat rymningstendenser men han bemödade sig att sköta det tunga arbetet väl. Han frigavs år 1749 efter sex år på Bohus fästning. Hans medfångar blev fria under åren 1745—1748.

Knuts Anders Andersson hade efter flykten tagit sig till Danmark, där han dock avled 1748 vid 43 års ålder. Olof Persson i Gärdebyn begav sig i en annan riktning sedan han skilts från de övriga och vistades i Norge ett par år. Han återkom sedan och märkligt nog tog han sedan värvning och blev gardist. Olof Persson i Heden förblev borta och hans öde är okänt.

Gästgiveri på västgötaslätten. Efter förvägarna fanns ett otal gästgiverier där vägfärande bjöds på logi och kost för en ringa penning. Framförallt tjänade dock gästgivarerna på brännvinshandeln. Efter lavering av Fritz von Dardel.

I Bengtsarvet

Sedan Bus Mats återvänt till Sollerön efter avtjänat fästningsstraff, gifte han sig med Brita Matsdotter (f. 1708) och de fick fyra barn — tre söner och en dotter. Han skötte Busgården i Bengtsarvet fram till sin död den 18 augusti 1768. Det tycktes ha gått honom väl i händer och Busgården var välskött och ett av de bästa hemmanen i byn. "Upprorsmännen" åtnjöt vanligtvis gott anseende i hemorten. Busgårdarna finns alltjämt kvar på den lilla höjdsträckningen öster om hembygdsgården.

Sentida ättlingar efter Bus Mats Persson har varit Bus Maria Jönsson (f. 1890), Bus Anton Jönsson (f. 1896) och Bus Oskar Jönsson (f. 1990) (son-son-dotter-dotter-son-dotter resp söner). Bus Oskar var under lång tid byföreståndare för Bengtsarvets by och åtnjöt även kommunalt förtroende med en del uppdrag.

Bus Mats Persson var en frihetskämpe från Sollerön och på honom kan mycket väl tillämpas de ord som dåvarande talmannen för bondeståndet Olof Håkansson uttalade om dalaupprorets män:

”Jag lämbnar whäl det wara en oförståndighet af dem, som i syn yrsla fått, men så war ock deras mästa tancka att hielpa och afskaffa det, som de tyckt tiden hafwa tryckt den fattige allogen mer än mycket”.

Männen från Sollerön och Dalarna hade måhända blivit stora hjältar om de lyckats i sitt uppsåt att vända historien till det bättre genom det stora bondetåget till Stockholm i juni 1743. Genom den taktiska förhållningen vid överläggningarna på slottet av de förhandlingsrutinerade regeringsrepresentanterna, hann den välbehövlige förstärkningen anlända. Detta avgjorde förmodligen upprorets utgång till nackdel för uppbudet från Dalarna.

Eftermäle

I församlingens dödbok har följande eftermäle antecknats av kyrkoherden efter hans död:

”Bus Mats Persson ifrå Sollerön och Bengtsarvet, som blev född hit till världen år 1707 av ärl. dristiga Föräldrar Fadren Per Persson, modren Karin Persdr ibidem, vilka strax efter den naturliga födelsen befordrade honom till dop och christendom och således försatte honom inom Guds församlings gemenskap här på jorden, samt läto honom få en någorlunda kunskap i sin salighetslära. På sitt 24 år ingick han äktenskap med sin nu i sorgen efterlemnade K; hustru Brita Matsdr ifrå Soll, med hvilken han väl och förtrol. sammanlevat i 37 år, under samma äktenskap har Gud välsignat dem med 4 barn, 3 söner och 1 dotter, av hvilka en son förut är i Herran avsomnad, de övriga leva och med sin bedrövade moder beklaga sin faders frånfälle. Uti sin vandel och levnad har han så vida oss står att dömma, varit stilla och saktmodig, levat väl och christel. med grannar och kända. Älskat Guds hus, och ord, samt med vörndnad nyttjat sina salighetsmedel, hvilket sist skedde näst för dess sjukdom. För 6 veckor sedan insjuknade han i håll och stygn, hvarav han häftigt ansattes i 8 dagar. Sedermera har han, fast med matta krafter gått uppe tills sistlidne onsdagsafton, då han åter insjuknade och

blev mållös, hvarpå han morgonen därefter el. Torsdagen d. 18 aug. stilla och saktmod el. avsomnade sedan här levat 61 år.”

I dödbokens eftermäle omnämndes sålunda inte det straff som Bus Mats Persson ådömdes och avtjänade. Detta bekräftar antagandet att deltagarna i det sista stora dalaupproret åtnjöt gott anseende i hemtrakterna sedan de avtjänat strafftiden och återvänt till hem och familj.

Helmer Nilsson

**Historien uppbyggd på faktiska händelser, styrkta av domstolsprotokoll, uppteckningar och muntliga tradition men kompletterade med fiktiva detaljbeskrivningar och utfyllnadsmaterial.*

förf.